שבת פרשת תצוה תשס"ה שבת פרשת תצוה תשס"ה

DID ECONOMICS PLAY A ROLE IN THE ESTABLISHMENT OF ON MONDAYS AND THURSDAYS

We know that the performance of קריאת התורה on Mondays and Thursdays was established in the era of עורא הסופר. We know that Mondays and Thursdays were market days and court days at that time. We know that Mondays and Thursdays were considered עת רצון. What we have not analyzed is the order in which these practices were instituted. Were Mondays and Thursdays already market and court days when the practice of קריאת שמו was instituted or were market days and court days established on Mondays and Thursdays only after קריאת התורה was taking place on those days? The answer may lie in tracing the development of synagogues.

The Ancient Synagogue, Lee I. Levine; Yale University Press, 2000, page 1:

In the Hellenistic and early Roman periods, the term "synagogue" was used to refer to the community as well as its central building . . . In the early stages, it is entirely possible that some communities met on premises other than a "synagogue" building or called their central institution by another name. By the second century C.E., however, "synagogue" had become a universal term for the building in which communal activities were held.

Page 27-Let us turn for a moment to the first century C.E. synagogue. In the following chapters we will discuss the characteristic features of the Second Temple synagogue in detail. Suffice it to say for our present purposes that both the synagogue and the *proseuche* of this period were first and foremost communal institutions where the gamut of activities of any Jewish community found expression. As documented in contemporary sources, the building might have been used as a courtroom, school, or hostel, or for political meetings, social gatherings, keeping charity funds, slave manumissions, meals (sacred or otherwise) and of course, religious-liturgical functions.

On the assumption, then, that the first-century synagogue served as a center for a variety of communal as well as religious functions and activities, we now are in a position to look for the framework which served the same (or similar) purpose in earlier centuries. When seen in this light, it becomes clear that the setting for most, if not all, of these activities in previous eras was the city-gate, the main communal setting in cities and towns in the First Temple period.

The city-gate as the focal point of communal activity is well attested in biblical and non-biblical literature. It served as a marketplace (II Kings 7:1), as well as a setting where a ruler would hold court and where prophets would speak (I Kings 22:10, Jer. 38:7).

Gathering in the Synagogues on Festivals, Sabbaths and Weekdays a paper presented by Professor Shmuel Safrai:

The first and primary element in divine worship in the synagogue in ancient times was not prayer, but the reading of the Torah. This fact is revealed clearly in the various sources both

from the time of the Second Temple and afterwards. It can be demonstrated from both early and late Talmudic sources, from the evidence in the New Testament – in the Gospels and the Acts of the Apostles – from the writing of Philo and Josephus, and from epigraphic evidence.

An Ancient Economic History: From the Palaeolithic Age to the Migrations of the Germanic, Slavic and Arabic Nations Vol. 1 by Fritz M. Heichelheim, Joyce Stevens; A.W. Sijthoff, 1957 p. 248:

Regular market days developed in Greece and Italy during the 7th and 6th centuries B.C. at the latest. Originally markets were held, as we have seen already, in the *agora*, a free place destined for political gatherings and religious festivals of the polis by ancient traditions. The Odyssey already describes, for the *agora* of the Phaeacians, economic and non-economic use in a probably late passage. Markets were of course most frequent in coastal towns and were often connected with some temple, the god of which was to guarantee the peace during market gatherings.

תלמוד בבלי מסכת מגילה דף ב' עמ' א'-משנה. מגילה נקראת באחד עשר, בשנים עשר, בשלשה עשר, בארבעה עשר, בחמשה עשר, לא פחות ולא יותר. כרכין המוקפין חומה מימות יהושע בן נון קורין בחמשה עשר, כפרים ועיירות גדולות קורין בארבעה עשר, אלא שהכפרים מקדימין ליום הכניסה. כיצד? חל להיות ארבעה עשר בשני, כפרים ועיירות גדולות קורין בו ביום, ומוקפות חומה למחר. חל להיות מקדימין ליום הכניסה, ועיירות גדולות קורין בו ביום, ומוקפות חומה למחר. חל להיות ערב שבת, כפרים מקדימין ליום הכניסה, ועיירות גדולות ומוקפות חומה קורין בו ביום. חל להיות בשבת, בשבת, כפרים ועיירות גדולות מקדימין וקורין ליום הכניסה, ומוקפות חומה למחר. חל להיות בשבת, בפרים ועיירות גדולות מקדימין ליום הכניסה, ומוקפות חומה למחר. חל

שבת פרשת תצוה תשס"ה Vol. 5 No. 24

SUPPLEMENT

An Example of A Chronological Issue in Rabbinic Literature

In the newsletter, we observed that placing events into chronological order can be a useful tool in understanding some of our practices. Questions concerning the chronology of events are rarely seen in Rabbinic literature. An exception to that rule is the question that. raise concerning the משנה that we cited in the newsletter: ראשונים lived almost one hundred years after the time when the פורים story took place. How could the activities set parameters concerning reading מגילת אחתר החופר הסופר יום הכניסה set parameters concerning reading מגילת אחתר החופר החופר יום הכניסה who instituted the activities that become known as יום הכניסה and did so 100 years after the יום הכניסה based on the chronological order that we set in the newsletter; i.e. the markets that were held on Mondays and Thursdays developed first and then קריאת התורה was יום אם דיים בורים story took place? Based on the time of the מורים story. That happens to be the part of the answer given by the התורה below:

ספר הישר לר"ת (חלק החידושים) סימן תז-הקשה רבינו חננאל: והלא עזרא תיקן יום הכניסה שיהו בתי דינין יושבין וקורין בתורה בשני ובחמישי. זה מעשה היה לאחר שעלה עזרא מן הגולה, וכשנכתבה המגילה אכתי עזרא לא סליק. תוספ׳. הא ליתה דמיקמי אחשרוש סליק עזרא אלא דבמילת עבידת בית אלהנא עד שנת תרתין לדריוש. ואומר ר' דמאי דמקשה ומתרץ בתלמוד ירושלמי אינו אלא גלויי מילתא בעלמא. ואמרי' עזרא זה מלאכי. תוספ׳. וכיון דליכא כניסה היכי תקין מרדכי מקדימין ליום הכניסה. ומתרץ שבתלמוד שבארץ ישראל מקשה ומתרץ. וגרסי הכי וכי מרדכי ואסתר מתקינין סימנייהו על מה שעזרא עתיד לתקן? אמר ר' מנא מי שסידר את המשנה סמכה על המקרא. כלו' קראי אסכמתא בעלמא.

חידושי הרשב"א מסכת מגילה דף ב עמוד א-ותמיה לי מאי דאמרי' בגמ' עלה דהא מתני'
דאיבעיא לן מאי מעמא ואסיקנא מפני שמספקין מים ומזון לאחיהם שבכרכין אלמא מעמא
לאו משום דנכנסין לדין או לקריאת התורה הוא אלא שנכנסין שם בספוק מים ומזון היא,
ואולי נאמר שאלו מחמת קריאת התורה לבד לא היו נכנסין שם אלא השרידים בלבד אבל
כשיש להם להביא מזונותיהם למכור לאחיהם שבכרכין כולם מתאספין שם ומכוונין ליכנס
ביום קריאת התורה. ותדע לך דהא עיר גדולה שאינה יוצאת לספק לאחרים ואפי' כן בשאין
בה עשרה במלנין נדונת ככפר להקדמת יום הכניסה מפני שבאותו יום כלם מתאספין

לתורה מחמת קריאת התורה, ומה שהשיב ר' מונה לר' יוסטנא מי שסדר את המשנה סמכה על המקרא פי' בספר הישר סמכה על המקרא כלומר קראי אסמכתא בעלמא, ואינו מחוור בעיני כלל דא"כ אתיא לגמרי דלא כגמרין דאדרבה אמרי' בשמעתין דהא ע"כ אנשי כנסת הגדולה תקין דאי לא הא, אמרי' דאין ב"ד יכול לבמל דברי ב"ד חברו אלא א"כ גדול ממנו בחכמה ובמנין, ואי גמ' דבני מערבא פליגא בהא אדידן תיקשי למערבאי אין ב"ד יכול לבמל דברי ב"ד חבירו, ותיקשי לדידן אכתי מי מתקני מרדכי ואסתר על מה שעתיד עזרא לתקן כמו שהקשו שם.

אלא נ"ל פי' כלומר אנשי כנסת הגדולה לא הזכירו יום הכניסה כלל אלא הם אמרו שנקל לאנשי כפרים שאם נכנסים בעיירות לספק מים ומזון ורצו להקדים יום או יומים כדי שלא יטרחו ביום י״ד ליכנס בערים ויתבטלו משמחת פורים וסעודת היום יקדימו, וה״ה בני עיירות שאין להם עשרה במלנין לפי שאין מתאספין בכל יום לפיכך הקלו להם להקדים קריאתם כדי שיהו פנויין ביום סעודה, לא שנא ביום כניסה ולא שנא שלא ביום כניסה, לפי שבאותן הימים עדיין לא עלה עזרא מבבל כדמוכח בקרא בהדיא דעזרא לא עלה אלא לאחר שנבנה הבית לגמרי וזה היה במלכות דריוש בן אחשורוש וכדאיתא נמי בריש מסכת ר״ה (ג' ב'), אלא מכיון שמצאו חכמי המשנה שיש להם רשות להקדים שני ימים וכדדרשינן מקרא משפחה ומשפחה מדינה ומדינה ועיר ועיר מדינה ומדינה ועיר לחלק, וכן נמי דרשינן משפחה ומשפחה לכפרים, לפיכך לאחר שנתקנה תקנת עזרא להיות קורין בתורה שני וחמישי סמכו על המקרא ואמרו שיקדימו לעולם ליום הכניסה, כך נ״ל פי׳ הירושלמי, ואין נראה לפרש מי שסדר את המשנה דהיינו אנשי כנסת הגדולה שהתקינו להקדים, שאלו כן לא הו"ל למימר שסדר את המשנה אלא מי שהתקין את התקנה, ועוד מאי סמכה על המקרא דקאמר, והא דגרסי׳ נמי כי האי גוונא בפ׳ מקום שנהגו בפסחים גבי מקום שנהגו לעשות מלאכה בערבי פסחים עד חצות עושין דאקשי' התם קרי כאן לא תתגודדו לא תעשו אגודות אגודות ופריק בשעה שאלו עושין כדברי ב"ש ואלו עושין כדברי ב"ה וכו' ופריך הרי ראש השנה ויום הכפורים ביהודה נהגו כר׳ עקיבא ובגליל כר׳ יוחנן בן נורי, כלומר בהא דקאמר ר׳ עקיבא כולל מלכיות עם קדושת היום ותוקע ור׳ יוחנן בן נורי אמר כולל מלכיות עם קדושת השם ואינו תוקע כדאיתא בפ׳ בתרא דראש השנה ופריק שנייה היא שאם עבר ועשה ביהודה כגליל בגליל כיהודה יצא, ופריך והרי פורים אלו קורין בי"ד ואלו קורין במ"ו א״ל מי שסדר את המשנה סמכה למקרא משפחה ומשפחה מדינה ומדינה ועיר ועיר, דהשתא ודאי לכאורה משמע דמי שסדר את המשנה דקאמר היינו אנשי כנסת הגדולה שםדרו את הדברים, יש לי לומר דהתם גמי כי קא קשיא ליה דהוה ס"ל דמאי דמשמע ממתני׳ דבני כרכים אינן רשאין לקרות בי״ד ובני כפרים ועיירות אינן רשאין לקרות במ״ו אינו מעיקר התקנה אלא את יום י"ד ואת יום מ"ו דכתיב בקרא ה"ק אי בעי בארביסר ליקרו אי בעי בחמיסר ליקרו וכדבעי נמי למימר בגמ׳, אלא בתראי הוא דתקון הכי ואמרו זמנו של

להבין את התפלה

זה לא זהו זמנו של זה ואסרו בני עיירות במ"ו ובני כרכין בי"ד, ומשום הכי קשיא ליה דנעשת תורה כשתי תורות וקרי כאן לא תתגודדו, ואהדר ליה דלאו תקוני תקון הכי תנאי דבתר כנסת הגדולה כי היכי דתיקשי לן מילתא אלא עיקר תקנה הכין אתקון אנשי כנסת הגדולה ומשום (הכי) [דהני] הויא להו נייחא בי"ד והני הוה להו נייחא במ"ו כשושן, ומקרא מצאו להם מי שסדרו את המשנה ודרשו מדינה ומדינה ועיר ועיר לחלק כדאיתא בגמרא, וכיון שכן ליכא משום לא תתגודדו דהא כולהו מודו בהא מילתא משום דבמעמא תליא והכי אתקון, ובני הכרכים מודו לבני העיירות שאין להם לקרות אלא בי"ד ובני העיירות מודין לבני הכרכין שאין להם לקרות אלא במ"ו והילכך בכי האי גוונא ליכא משום אגודות, הא למה הדבר דומה ללולב שניטל במקדש שבעה ובמדינה יום אחד ותקיעת שופר שהיתה במקדש בשופר ובחצוצרות ובמדינה בשופר בלבד שאין כאן משום אגודות דעיקר מצותן בכך וכולן מודין בדבר זה ואין כאן אגודות של מחלוקת ודיעות חלוקות.

ובהא מיתרצא נמי הא דנתחבמו הרבה הראשונים בקריאת ההקדמות של בני הכפרים, דיש מי שפי׳ שאין קורין אפי׳ ביום כניסה אלא במקומן בשובם מקובצין מן הכניסה שאלו היית אומר שקורין במדינה הרי יש כאן משום לא תתגודדו, כדאקשי ליה עלה ריש לקיש לר׳ יוחנן בשילהי פ״ק דיבמות ופריק רבא אימתי כגון ב״ד אחד בעיר אחת פלג מורין כדברי ב"ש ופלג מורין כדברי ב"ה אבל שתי בתי דינין בעיר אחת לא והכא אלו בעיר הן קורא להן בעיר ביום הכניסה אינו קורא להן בעיר אחת הוא דהא בן עיר שהוא קורא לעצמו אלא ביום י"ד, אלא ודאי הן בעצמן קורין לעצמן במקומן בשובם מן הכניסה, ואפי תאמר שאחד מן הכפרים קורא להן בתוך העיר דהוו להו שני בתי דינין בעיר אחת א״כ תיקשי לאביי דאמר התם דשתי בתי דינין בעיר אחת הוו להו אגודות, ואחרים פי׳ דאפי׳ בעיר הן קורין ולא שיהא קורא להן בן עיר דאיהו לא מיחייב בדבר עדיין וכל שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא את הרבים ידי חובתן, והכי איתא בירושלמי דבן עיר אינו קורא לבן כרך ובן כרך אינו קורא לבן עיר, והכא בן כפר הוא שיקרא להם וכיון שכן הוו להו שתי בתי דינין בשתי עיירות דבני כפרים כל כפר וכפר יש להם אכסניא ידועה בעיר והכל יודעין שבני מקום פלוני מתאכסנים במקום פלוני בעיר ונקרא על שמם והילכך הוו להו כשתי בתי דינין בשתי עיירות, ובתוספות תירצו דהכא במגלה ליכא אגודות כיון דליכא פלוגתא דבני הכפרים ובני הכרכים כולן מודו שבני הכפרים והעיירות קורין בי״ד ובני הכרכין במ״ו, ולא אמרי׳ אגודות אלא במקום פלוגתא דהללו מורין כדברי ב״ש והללו מורין כדברי ב״ה וכענין הירושלמי שכתבתי אני למעלה. ובאמת שענין הירושלמי ענין נכון לתרץ בו הענין ואלא מיהו אין ענין סוגייתנו שביבמות הולכת על אותו הדרך ודרך אחרת יש להן שם.

ולי נראה שאין ענין קריאת הכפרים בהקדמתן כאותה הלכה שביבמות כלל, דסוגיין דהתם הכין א"ל ר"ל לר' יוחנן תנן מגלה נקראת בי"א בי"ב בי"ג בי"ד במ"ו קרי כאן לא תתגודדו

לא תעשו אגודות אודות א"ל עדיין לא שנית מקום שנהגו לעשות מלאכה בערבי פסחים עושין מקום שנהגו שלא לעשות אין עושין א"ל אמינא לך אנא איסורא ואת אמרת לי מנהגא, ומכאן אתה למד שלא הוקשה לו לר"ל הקדמת בני הכפרים דבההיא ליכא איסורא כלל דקל הוא שהקלו להן לבני הכפרים שאם רצו להקדים יקדימו ואם לא רצו להקדים יקראו בי״ד, וכן אין להן זמן קבוע דפעמים בי״א פעמים בי״ב פעמים בי״ג פעמים בי״ד, והלכך הכל יודעין שאינה אלא הקדמה לקולא, אבל בני עיירות שאין קורים לעולם אלא בי״ד ובני כרכים במ״ו ובני עיירות שקראו במ״ו ובני כרכין שקראו בי״ד לא יצאו דזמנו של זה לא זהו זמנו של זה הא הוא דקשיא ליה, והלכך בין לדברי רבא בין לדברי אביי איתרצה ליה קושיא דר"ל דהא בני עיירות ובני כרכין כשתי בתי דינין בשתי עיירות דמו, ורבא דאמר אימתי כגון ב״ד אחד בעיר אחת (לא) לרבותא קאמר ולומר דכ״ש הכא דעיר וכרך שתי בתי דינין בשתי עיירות נינהו, וכבר כתבתיה שם בארוכה במקומה ביבמות בס"ד, ומ"מ אתה למד שאין עסק לקריאת הכפרים בהקדמתן באותה סוגיא כלל ולא מאותו השם הוא זה. גם סוגית הירושלמי שכתבתי למעלה מוכיח כן מדאקשי׳ התם בפ׳ מקום שנהגו הרי ראש השנה ויום הכפורים ביהודה נהגו כר׳ עקיבא ובגליל כר׳ יוחנן בן נורי, שנייה היא שאם עבר ועשה ביהודה כגליל ובגליל כיהודה יצא, הרי פורים אלו קורין בי"ד ואלו קורין במ"ו, אלמא לא מקשי אלא מי"ד ומ"ו כדמקשי מינייהו בהדיא, ועוד שאותן השנים בלבד הן שאם קרא אלו בזמנן של אלו ואלו בזמנן של אלו לא יצאו הא בני כפרים שלא הקדימו וקראו בי"ד יצאו. כנ"ל.

חידושי הרימב"א מסכת מגילה דף ב עמוד א-אלא שהכפרים מקדימין ליום הכניסה.
פירש"י ז"ל שנכנסים לדין שפעמיים בשבת בתי דינין יושבין בעיירות יום ב' ויום ה' כדאיתא
בכתובות (ב' א') וכיון שבאו לדין קרו מגילה, והקשו בתוס' דהא תנן איזו עיר גדולה כל שיש
בה י' במלנין פחות מכאן הרי זה כפר, ומשמע איזו עיר גדולה לכל הדינים שאמרנו, וכי
מלתא פסיקתא היא דכל שיש בה י' במלנין יש שם ב"ד שאין בה י' במלנין אין שם ב"ד, וי"ל
דמתני' לא לענין כניסת כפרים קאמר איזו היא עיר גדולה, דהא לישנא מוכח עליו דדינן
תלוי בעיר שיש ב"ד לכניסה וכדקתני אימתי מקום שנכנסים וכו', ואידך דקתני איזהו עיר
גדולה דין אחר הוא לענין עיירות גופייהו, שאע"ג שאין נכנסים במקום אחר ולא מספקים
מים ומזון לאחיהם הקלו להם ג"כ שיהיו מקדימין ליום הכניסה לומר מקרא מגילה בעת
שיהיו מקובצים בזמן שב"ד יושבין, שהרי בית דין יושבין בעיירות בב' ובה' כדבעינן למימר
קמן, וכן נראה דעת רש"י ז"ל שם. ובתוספות פירשו אלא שהכפרים מקדימין ליום הכניסה
שנכנסין לעיירות בב' ובה' לקרא בתורה ובעת שנכנסין לכך קורין את המגילה, ולתרוייהו
פירושי מעמא דכפרים היינו לפי שמספקין מים ומזון לאחיהם הוא כדאיתא בגמרא, אלא
ודאי מההוא מעמא כל היכא דקרו מקמי י"ד בהכי סגי כדי שיהיו פנויים ביום י"ד, אבל
המים קבעו להם זמן קבוע ביום הכניסה לפי שהוא יום הבמלה להם שנכנסין שם לדין או

להבין את התפלה

לקרא בתורה, וזה ברור.

ובירושלמי משמע כפירוש התוספות דגרסינן התם בעון קמי ר' מונא ולא עזרא התקין שיהיו קורין בתורה בשני ובחמישי בשבת ובשבת במנחה, ומרדכי ואסתר מתקנים על מה שעתיד עזרא לתקן, א"ל מי שסדר את המשנה סמכה על המקרא משפחה ומשפחה מדינה ומדינה ועיר ועיר עד כאן, והכי פירושא דאינהו מתמהי מעיקרא היאך שנינו שהכפרים מקדימין ליום הכניסה כשנכנסים לקרא בתורה, שהרי בזמן מרדכי ואסתר ואנשי כנסת הגדולה עדיין לא נתקנה תקנת קריאה בתורה שתקנו שיהיו קורין בב' ובה' כי עזרא עמד אח"כ ותקן כן, כלומר דאע"ג דנביאים הראשונים תקון בב' ובה' ובשבת במנחה כדאיתא בב"ק (פ"ב א'), הא אתפרש התם דנביאים הראשונים לא תקון אלא תלתא פסוקי בחד גברא או תלתא גברי חד חד פסוקא וקריאה זו לא היתה חשובה בעיניהם כ״כ עד שיכנסו שם מן הכפרים, אבל אחר תקנת עזרא שיקראו תלתא גברי עשרה פסוקי היתה קריאה חשובה ליכנס שם מן הכפרים, וא"כ איך אנשי כנה"ג מתקנים וקובעים יום הכניסה על מה שעתיד עזרא לתקן, ופריק מי שסדר את המשנה סמכה על המקרא, ולא למימרא דתקנת כפרים אינה מאנשי כנסת הגדולה אלא מחכמי המשנה של אחר עזרא וקראי אסמכתא בעלמא כדפר"ת ז"ל, דהא ליתא כדאמרינן ברישא דשמעתין דלכולהו אנשי כנסת הגדולה תקון, אלא ה"ק שאנשי כנסת הגדולה לא קבעום אלא שנתנו להם רשות להקדים לקרות יום או יומים מזמניהם דומיא דזמנם כדי שיהיו פנויים ביום י"ד, וחכמי המשנה אח"כ קבעו להם יום הכניסה לפי שהוא יום נכון ומזומן להם. וכן מה ששנינו בעיר שאין בה עשרה במלנין מקדימין ליום הכניסה, ג"כ אנשי כנסת הגדולה תקנו להם הקדמה לפי שהיה להם מורח להתאסף ביום י"ד אלא שיקראו ביום או יומים קודם לכן אם יהיה להם הזמנה יותר וחכמים קבעו להם יום הכניסה שבו מן הסתם מתאספין לדין או לקרא בתורה. וזהו שאמרו בירושלמי שסמכו זה על הפסוק משפחה ומשפחה מדינה ומדינה ועיר, כלומר שדורשין אותו לחלק בין עיר שיש בה עשרה במלנין לעיר שאין בה עשרה במלנין ובין משפחת כפרים שנכנסין לעיירות לשאינן נכנסין, וכדהוה דרשינן בגמרא דילן וכדבעינן למימר קמן.

TRANSLATION OF SOURCES

הלמוד בבלי מסכת מגילה דף ב' עמ' א'. MISHNAH. The Megillah is read on the eleventh, the twelfth, the thirteenth, the fourteenth, and the fifteenth of Adar, never earlier and never later. Cities which have been walled since the days of Joshua son of Nun read on the fifteenth; villages and large towns read on the fourteenth. The villages, however, may sometimes push the reading forward to the court day. How does this work out? If the fourteenth of Adar falls on Monday, the villages and large towns read on that day and the walled places on the next day: If it falls on Tuesday or on Wednesday, the villages push the reading forward to the court day, the large towns read on the day itself, and the walled places on the next day and the walled places on the next day: If it falls on Friday, the villages push the reading forward to the court day and the large towns and walled places read on the day itself. If it falls on Sabbath, the villages and large towns push the reading forward to the court day. And the walled places read on the next day. If it falls on Sunday, the villages push the reading forward to the court day, the large towns read on the same day, and the walled cities on the day following.